

Protocol Dyslexie

Inhoud

Inleiding	2
Signaleren.....	3
Interventies	4
Handelingsgerichte interventies gericht op leesuitval.....	4
Handelingsgerichte interventies gericht op spellingproblemen	5
Interventies Bovenschools niveau	5
Wat is dyslexie?	6
Criteria om te spreken van dyslexie volgens Stichting Dyslexie Nederland	6
Kernproblemen bij dyslexie	7
De dyslexieverklaring	9
Begeleiding door externe instantie	9
Dyslexie Beleid op obs Finlandia (Geldig voor kinderen met een Dyslexie verklaring).....	10
In de klas:	10
Administratie:.....	10
Toetsen (methodisch)	10
Toetsen (niet-methodisch).....	10

Inleiding

Dit protocol dient om vroegtijdig lees en spellingsproblemen te signaleren, analyseren en te remediëren. Dit protocol is bedoeld voor leerkrachten en ouders op obs Finlandia. Hierin wordt beknopt uitgelegd hoe gehandeld wordt bij lees- en spellingproblemen en wat het beleid is ten aanzien van leerlingen met dyslexie

In het hoofdstuk signaleren is schematisch weergegeven wat de stappen op obs Finlandia zijn met betrekking tot lees en/of spellingproblemen.

Signaleren

In de volgende tabel wordt aangegeven welke toetsmomenten er in de jaarplanning zijn opgenomen om leesproblemen te signaleren.

Gr	Maand	Actie	Wie	Actie
1	Mei	Controletaak Voorbereidend Fonemisch bewustzijn	Alle lln.	
1	Juni	Taal voor kleuters Eind 1	Alle lln.	Groepsplan maken
2	Oktober	Controletaak Voorbereidend Fonemisch bewustzijn	Verlengde Instructie groep	
2	November	Leesvoorwaarden groep 3 afnemen	Alle lln.	Groepsplan maken
2	Februari	CITO TvK 2	Alle lln.	Groepsplan maken
2	April	Controletaak Fonemisch Bewustzijn	Alle lln.	Groepsplan maken
2	Juni	Taal voor kleuters Eind 2	Alle lln.	
2	Juni	Leesvoorwaarden groep 3 afnemen	Uitvallers in nov.	Groepsplan maken
3	November	Herfstsignalering	Alle lln.	Groepsplan maken
3	Februari	Wintersignalering (CITO)	Alle lln.	Groepsplan maken
3	April	Lentesignalering	Alle lln.	Groepsplan maken
3	Juni	Eindsignalering	Alle lln.	Groepsplan maken
4	November	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
4	Februari	DMT & AVI	Alle lln.	Groepsplan maken
4	April	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
4	Juni	DMT & AVI	Alle lln.	Groepsplan maken
5	November	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
5	Februari	DMT & AVI	Alle lln.	Groepsplan maken
5	April	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
5	Juni	DMT	Alle lln.	Groepsplan maken
6	November	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
6	Februari	DMT & AVI	Alle lln.	Groepsplan maken
6	April	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
6	Juni	DMT	Alle lln.	Groepsplan maken
7	November	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
7	Februarie	DMT & AVI	Alle lln.	Groepsplan maken
7	April	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
7	Juni	DMT	Alle lln.	Groepsplan maken

8	November	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken
8	Februari	DMT & AVI	Alle lln.	Groepsplan maken
8	April	DMT	Verlengde Instructie groep	Groepsplan maken

- Tot en met groep 4 worden bij de DMT alle 3 de leeskaarten afgenomen
- Vanaf groep 4 worden voor de radende lezers alle 3 de DMT kaarten afgenomen.

Interventies

Als de lees-en spellingontwikkeling van een kind niet verloopt volgens de verwachtingen of stagneert worden verder diagnostische handelingen binnen de school verricht. Hier valt te denken aan meer specifieke toetsen, maar ook zeer nauwgezette observaties als een kind leest en spellingsopdrachten uitvoert. Vervolgens worden gerichte interventies in de planning opgenomen.

Handelingsgerichte interventies gericht op leesuitval

Wanneer de leesontwikkeling van een leerling stagneert of achterblijft bij de verwachtingen, is direct handelen noodzakelijk.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Er volgt een analyse op lezen. De intern begeleider voert de Grafementest en de auditieve analyse toets uit.
- Na ieder meetmoment wordt er een interventie gepleegd binnen de groep op basis van een groepsplan.

DMT	AVI	
+	+	Er is sprake van een goede lezer.
+	-	De reden van een zwakke score op de AVI is niet te verklaren uit een gebrek aan leesteknik. De oorzaak moet eerder gezocht worden in de werkhouding van de leerling: te mooi willen lezen, faalangst bij tekstlezen of slordig/globaal lezen.
-	+	De leerling kan zijn gebrekkige leesteknik compenseren met zijn taalvermogen en woordenschat. Bij deze leerlingen is spelling meestal ook zwak.
-	-	De leerling heeft duidelijk leesproblemen. De leerling leest nog te veel spellend. Hij doorgrondt de structuur van woorden te langzaam. De leerling is een spellende lezer . (Hoe ouder de leerling des te meer zal de leerling zijn leesproblemen op dezelfde manier compenseren als een radende lezer)

Met behulp van het afnemen van de DMT kunnen we erachter komen welke leesproblemen de leerling heeft.

Kaart 1 onvoldoende: Dit zijn eenvoudige klankzuivere woorden. Bij kinderen vanaf groep 5 die deze kaart onvoldoende beheersen geldt dat zij het woordbeeld onvoldoende visueel hebben opgeslagen. Het zijn spellende lezers. Remediëring zal vooral bestaan uit het oefenen van de woordbeelden

Kaart 2 onvoldoende: Dit zijn woorden met letterclusters. Bij kinderen vanaf groep 5 die deze kaart onvoldoende beheersen zijn de letterclusters als ng/nk aai/ooi/oei

etc niet goed ingeslepen. Veelal wordt dit geremedieerd met behulp van veel lezen en het oefenen van analogierijen.

Kaart 1 en kaart 2 onvoldoende: Beide bovenstaande leestechnieken worden niet voldoende beheerst.

Kaart 1 en kaart 2 voldoende: Zijn kaart 1 en 2 voldoende maar kaart 3 niet dan spreken we over het algemeen van een radende lezer. De leerling heeft voldoende woordbeeld en kent de letterclusters. Hij maakt veel fouten door slordigheid. Het kan ook zijn dat zijn woordenschat beperkt is en hij de tijd niet neemt om het woorden te analyseren.

Binnen het groepsplan zijn er een aantal categorieën:

1. Basis -> geen leesprobleem
  2. Verlengde instructie slordige lezer
De leerling scoort voldoende op DMT maar onvoldoende op AVI
  3. Verlengde instructie Leestechniek Woordbeeld
De leerling scoort onvoldoende op DMT kaart 1
  4. Verlengde instructie Leestechniek letterclusters
De leerling scoort onvoldoende op DMT kaart 2
  5. Verlengde instructie Leestechniek woordbeeld en letterclusters
De leerling scoort onvoldoende op DMT kaart 1 en 2
  6. Verlengde instructie Letters
De leerling beheerst de letters onvoldoende
- Leerlingen die in groep 4-8 uitvallen met een leerrendement lager dan 75% krijgen gericht 1 of 2 keer per week remediërende hulp buiten de klas. (groepsplan Lezen RT). De ondersteuning is gericht op groepsplan.
  - Bij de Interventies streven wij naar 2 x 20 minuten per week

Handelingsgerichte interventies gericht op spellingproblemen

Wanneer de spellingontwikkeling van een leerling stagneert of achterblijft bij de verwachtingen, is direct handelen noodzakelijk.

De volgende stappen worden ondernomen:

- Analyseren op welke categorie de leerling uitvalt door middel van CITO analyse.
- Spellingonderwijs volgen in aanpak 1 (extra/verlengde instructie).
- Extra ondersteuning gericht op het kennen, onthouden en toepassen van eerder aangeboden spellingcategorieën waar de leerling op uit valt. Hiertoe wordt de zelf ontwikkelde spellingnavigator ingezet.

Interventies Bovenschools niveau

- Leerlingen met een DL groter dan 15 die op zowel spelling- als op leesniveau leerrendement kleiner hebben dan 70%, waarbij minimaal 3 interventies hebben plaatsgevonden.
  - 1) De leerkracht maakt een afspraak met de intern begeleider. Samen zullen zij bepalen of het noodzakelijk is het screeningsinstrument **Dyslexie** van het Cito Volgstelsel af te nemen. Afname van dit instrument is mogelijk vanaf een dle van 15. Dit heeft als reden dat er drie opeenvolgende beneden het gemiddelde scores, (bewijs voor didactische resistentie) nodig zijn voor een mogelijke verwijzing.

Het afnemen en uitwerken van het screeningsinstrument **Dyslexie** zal de intern begeleider op zich nemen. Dit wordt volgens een stappenplan uitgevoerd:

1. Voorafgaand oudergesprek door intern begeleider.
2. Afname screeningsinstrument dyslexie door intern begeleider.
3. Evaluatiegesprek met ouders door intern begeleider.

Het is gewenst dat de groepsleerkracht bij beide gesprekken aanwezig is.

De leerling wordt besproken met de School Contact Persoon van Passend Primair Onderwijs Rotterdam. Er kan dan besloten worden om via het wijkteam een onderzoek te doen naar dyslexie. Wordt dit afgewezen dan wordt een arrangement leesbehandeling aangevraagd bij PPO Rotterdam.

Wat is dyslexie?

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau' (Stichting Dyslexie Nederland, 2008, zoals geciteerd in Scheltinga, Gijssel, van Druenen & Verhoeven, 2011).

Leesproblemen vallen het meest op bij hardop lezen, als het leestempo traag is en de lezer overwegen spellend leest, of als het leestempo hoog is en de lezer door raden veel fouten maakt. Deze problemen hebben gevolgen voor alle vakken op school, het leesbegrip zal niet voldoende tot stand komen.

Leerlingen met spellingproblemen maken vaak langdurig veel basale spellingfouten als gevolg van een automatiseringstekort; ze kennen en onthouden weinig tot geen spellingregels en ze corrigeren zichzelf niet. Van de regels die ze wel kennen, weten ze vaak niet wanneer en hoe ze deze moeten toepassen (Scheltinga et al., 2011).

Criteria om te spreken van dyslexie volgens Stichting Dyslexie Nederland

Stichting Dyslexie Nederland (vanaf nu SDN) noemt vijf criteria om te kunnen spreken van dyslexie. Deze criteria zijn:

1. Achterstand

Het vaardigheidsniveau van technisch lezen en/of spelling ligt significant onder dat van leeftijdsgenoten.

2. Gebrek aan accuratesse of snelheid

Er is sprake van een traag leestempo, waarbij de leerling geen gebruik maakt van directe woordherkenning.

Daarnaast is er sprake van een laag spellingtempo waarbij vaak veel fouten gemaakt worden.

3. Voldoende gelegenheid tot leren

Er treedt een leerachterstand op terwijl er voldoende instructie en oefening worden geboden.

4. Hardnekkigheid

Het automatiseren van de lees- en spellingvaardigheden komt niet op gang, ook niet wanneer voorzien wordt in extra oefening en instructie (remediering). Dit wordt in onderwijstermen 'didactische resistentie' genoemd.

Er moet door middel van toetsen en observaties tijdens interventieperiodes aangetoond worden dat een leerling niet voldoende profiteert van extra instructie en oefening. Het hardnekkigheids criterium kan dan ook op zijn vroegst worden vastgesteld, na drie toetsmomenten.

5. Tekort in automatisering

Een vaardigheid is onvoldoende geautomatiseerd wanneer de uitvoering nog te bewust verloopt. Een tekort in automatisering blijkt uit een opmerkelijke 'daling van de kwaliteit' van taakuitvoering wanneer:

- op hetzelfde taakniveau tegelijkertijd ook aandacht moet worden gegeven aan een andere taak;
- en/of het te lezen of spellen materiaal moeilijker wordt (onbekende woorden, lange woorden, complexe woorden);
- en/of de aanslag op automatisering groter wordt door spanning of tijdsdruk.

In dit verband houdt de 'daling van de kwaliteit' in: moeizaam decoderen, raden, fouten maken, vertragingen.

Kernproblemen bij dyslexie

De twee kernproblemen die een rol spelen bij dyslexie zijn:

1. Automatiseringsprobleem
2. Probleem met het auditief verwerken van spraakklanken (fonologische verwerking)

1. Automatiseringsproblemen

Leerlingen met dyslexie hebben moeite met het automatiseren van vaardigheden. Het lezen gaat niet automatisch, evenmin als het schrijven. Ook het automatiseren van andere vaardigheden, die niets met taal te maken hebben, raken soms niet goed geautomatiseerd.

Voorbeelden van vaardigheden die een hoge mate van automatisering vereisen:

- klank-tekenkoppeling (letters herkennen en letters schrijven);
- directe woordherkenning (technisch lezen);
- het onthouden van woordbeelden (spelling);
- het onthouden en kunnen toepassen van spellingregels;
- het leren hoofdrekenen en tafels (rekenen);
- complexe motorische vaardigheden (zoals zwemmen, fietsen en autorijden).

1. Fonologische verwerking (= het auditief verwerken van spraakklanken)

De auditieve verwerking van klanken levert problemen op. Dat wil zeggen dat de verwerking van spraakklanken in de hersenen niet optimaal verloopt. Hierdoor kunnen leerlingen met dyslexie vaak moeilijk verschillen horen tussen klanken in woorden (b.v. heus/huis, schuur/scheur, hoor/hor, veel/vil), de zgn. 'auditieve discriminatie'.

Ook zijn er vaak problemen met het uiteenrafelen van een woord tot klanken of klankgroepen bij het spellen (b.v. herfst = h-e-r-f-s-t, fietsenmaken = fiet-sen-ma-ker), de zgn. 'auditieve analyse en synthese'.

Tenslotte is het letterlijk en in de juiste volgorde onthouden van klanken, woorden of zinnen vaak een probleem (auditief geheugen).

2. Combinatie automatiseringsproblemen en fonologische verwerking

De combinatie van de twee kernproblemen 'automatiseringsproblemen' en 'fonologische problemen', maakt dat veel taken voor een leerling met dyslexie moeilijk zijn uit te voeren. In de praktijk moeten immers vaak auditieve en andere vaardigheden tegelijk worden toegepast, b.v. bij:

- Het schrijven van een dictee: de leerling moet de dicteezin onthouden terwijl hij de woorden uiteenrafelt in klanken en klankgroepen, nadenkt over spellingregels en moeilijke woorden en ook nog op zijn handschrift moet letten. Intussen is de leerkracht alweer bezig met het voorlezen van de tweede zin .... Voor een dyslectische leerling is het onmogelijk om snel, netjes en foutloos te schrijven.
- Het maken van aantekeningen: de leerling moet snel en leesbaar opschrijven terwijl de leerkracht al weer verder praat.
- Hardop voorlezen: de lezer moet de woorden van de tekst 'decoderen' (technisch lezen), tegelijkertijd op zijn uitspraak en intonatie letten en ook nog begrijpen waar het over gaat. En dat alles in een behoorlijk tempo.

- Het lezen van ondertitels bij een film: de lezer moet in snel tempo (dus geautomatiseerd) lezen en tegelijkertijd de beelden van de film volgen.

3. Overige mogelijke gevolgen van dyslexie

Voorbeelden van andere problemen die kunnen voorkomen bij leerlingen met dyslexie zijn:

- Gebrekkig tijdsbesef en moeite met leren klokkijken.
- Woordvindingsproblemen: vaak niet op een woord of een naam kunnen komen. Het woord of de naam is wel bekend maar kan op dat moment niet gezegd/ niet 'gevonden' worden.
- Problemen met mondeling formuleren: heeft vaak te maken met woordvindingsproblemen.
- Woorden verkeerd uitspreken. Dit heeft te maken met de fonologische problemen.
- Slordig of onduidelijk articuleren. Dit heeft eveneens met de fonologische problematiek te maken.
- Problemen met het onthouden van 'betekenisloze' informatie: informatie waarbij in het hoofd geen beeld kan worden gevormd. Voorbeelden: telefoonnummers, pincodes, jaartallen, plaatsnamen, woordjes bij Engels.
- Motivatieproblemen, faalangst en/of vermijdingsgedrag. Deze zijn meestal geen oorzaak maar juist een gevolg van de leerproblemen.

De dyslexieverklaring

Wanneer de GZ-psycholoog een dyslexieverklaring afgeeft, verwacht school een kopie van deze verklaring. Deze verklaring komt in het leerling-dossier.

Wanneer school in bezit is van een dyslexieverklaring komt de leerling in aanmerking voor dispenserende en compenserende maatregelen zoals omschreven in het hoofdstuk dyslexiebeleid op Finlandia.

Een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig. Het kan wenselijk zijn bepaalde adviezen uit de verklaring na verloop van tijd aan te passen vanwege ontwikkelingen of andere onderwijsbehoeften.

Begeleiding door externe instantie

Wanneer de diagnose dyslexie is gesteld, bestaat de mogelijkheid om een externe behandeling te volgen. Het is van groot belang dat er overleg plaatsvindt tussen leerkracht en externe behandelaar. Dit om een eenduidige lijn te waarborgen, waardoor het leerrendement optimaal wordt.

Dyslexie Beleid op obs Finlandia (Geldig voor kinderen met een Dyslexie verklaring)

In de klas:

- De leerling krijgt op school in de klas en mocht dat mogelijk zijn buiten de klas extra instructie op het gebied van lezen en Spelling. Hierbij wordt de methode gevolgd die door de behandelaar wordt toegepast.
- De leerling volgt de reguliere leerlijn op het gebied van Begrijpend Lezen.
- Spelling en Taal oefeningen worden per oefening nagekeken zodat de leerling directe feedback krijgt.
- Indien de leerling te weinig tijd heeft om oefeningen te maken in de klas, worden deze oefeningen verkort.
- School kan voor uw kind aangepaste schoolboeken huren. In overleg met de school kunt u ook de aangepaste boeken zelf bestellen. De kosten kunt u terugkrijgen via de school.

Administratie:

- De leerling krijgt een OPP waarin een aangepaste leerlijn voor Lezen, Spelling en Begrijpend Lezen wordt berekend.
- Voor de leerling zijn de onderwijsbehoeften genoteerd.
- Voor de leerling geldt het Handelingsplan Dyslexie wat om de 3 maanden wordt geëvalueerd.

Toetsen (methodisch)

- De toetsen Begrijpend Lezen, Rekenen, Taal en alle WO vakken worden op verzoek van de leerling/ouder vergroot tot A3
- De leerling heeft recht op 30 minuten tijdsverlenging bij een toets.
- Bij zelfgemaakte toetsen wordt het lettertype Arial 12 gebruikt of het lettertype dyslexie (gratis voor particulier gebruik te downloaden op <http://www.dyslexiefont.com/>)
- Grammaticale vervoegingen worden normaal beoordeeld.
- Bij het vak spelling worden spelfouten normaal beoordeeld.
- Bij andere vakken worden spelfouten bij de leerlingen met dyslexie half zo zwaar gerekend.

Toetsen (niet-methodisch)

- De toets woordenschat wordt niet gemaakt.
- De toets Spelling wordt gemaakt op basis van het OPP.
- De toets Begrijpend Lezen wordt gemaakt op basis van het OPP.
- De DMT en AVI wordt ieder half jaar afgenomen. Voor de DMT geldt de normering van het OPP.
- De toets Begrijpend Luisteren wordt gemaakt op groepsniveau.
- Voor de eventuele Entree- en Eind toets wordt de luistertoets gemaakt.
- Voor de toets Rekenen geldt dat deze mag worden voorgelezen